

Suomen yksityinen palvelusektori on pieni kansainvälisessä vertailussa. Sen myönteinen työllisyyskehitys edellyttää panostuksia koulutukseen ja innovaatioihin, sääntelyn purkamista ja matalapalkkalojen kannustinongelmien ratkaisemista.

Ilmo Pyyhtiä pohtii artikkelissaan, onko Suomen palvelusektorilla piileviä työllistämismahdollisuuksia.

Palvelusektori ja työllisyys

Ilmo Pyyhtiä
Vanhempi ekonomisti
Suomen Pankki

Työllisyys kasvoi Suomessa nopeasti viime vuosikymmenellä laman jälkeen, mutta vuoden 1990 työllisten määrää ei ole toistaiseksi saavutettu, ja työttömyysaste on edelleen eurooppalaista korkeaa tasoa. Lisäksi tuotannon poikkeuksellisen nopeaan kasvuun nähden Suomen työllisyyden kehitys on ollut kansainvälisesti verrattuna hidasta. Tuo-

tannon kasvu onkin perustunut enemmän tuottavuuden kuin työllisyyden kasvuun. Työllisyyden kasvu on painotunut uusiin toimialoihin kuten liike-elämän palveluihin sekä viestintään ja tietotekniikkaan. Suomi koki 1990-luvulla ns. uuden talouden räjähdysmäinen kasvun ja nousi yhdeksi maailman johtavista maista näillä alueilla.

Taulukko 1. Palvelusektorin työllisyyden jakauma Suomessa, Saksassa, Italiassa ja Yhdysvalloissa 1999 (1 000 henkeä).

	Suomi työlliset	%-osuus palveluista	Saksa työlliset*	%-osuus palveluista	Italia työlliset	%-osuus palveluista	Yhdysvallat työlliset	%-osuus palveluista
Kauppa	275,6	20,5	5 866,0	23,4	3 504,1	23,4	30 126,0	29,8
Ravintolat ja hotellit	71,8	5,3	1 553,0	6,2	1 224,4	8,2	1 760,0	1,7
Kuljetus ja varastointi	120,4	8,9	1 507,0	6,0	1 156,0	7,7	4 565,0	4,5
Tietotekniikka	48,0	3,6	524,0	2,1	257,1	1,7	1 803,0	1,8
Rahoitus	26,0	1,9	780,0	3,1	398,1	2,7	3 664,0	3,6
Vakuutus	11,8	0,9	476,0	1,9	241,4	1,6	2 400,0	2,4
Liike-elämän palvelut	166,0	12,3	3 723,0	14,9	2 244,0	15,0	16 642,0	16,4
Julkinen hallinto ja puolustus	161,5	12,0	2 813,0	11,2	1 379,6	9,2	10 607,0	10,5
Koulutus	148,2	11,0	1 947,0	7,8	1 552,3	10,3	9 537,0	9,4
Terveyspalvelut**	152,2	11,3	3 593,0	14,3	1 308,6	8,7	9 638,0	9,5
Sosiaalipalvelut	148,8	11,0	–	–	–	–	3 087,0	3,0
Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	101,7	7,5	1 784,0	7,1	976,5	6,5	6 527,0	6,4
Kotitalouspalvelu	10,4	0,8	489,0	2,0	762,2	5,1	862,0	0,9
Palv työll yhteensä	1 347,3	100,0	25 047,0	100,0	15 004,3	100,0	101 218,0	100,0
Koko tal työll ja palv osuus	2 229,3	60,4	37 540,0	66,7	23 135,1	64,9	132 689,0	76,3

* Saksa 1998

** Saksa ja Italia, terveys- ja sosiaalipalvelut yhteensä

Lähde: OECD Services Statistics on Value Added and Employment (2001).

Pohdittaessa Suomen korkean työtömyysasteen mahdollisia syitä havaitaan, että maamme työllisyyden rakenne poikkeaa selvästi monista Euroopan maista ja Yhdysvalloista sikäli, että yksityisen palvelusektorin työllisyyden osuus koko kansantaloudesta on meillä pieni (taulukko 1). Tässä yhteydessä tulee helposti mieleen sellainen ajatus, että palvelusektori voisi meillä työllistää enemmän ihmisiä, kun teollisuuden ja maa- ja metsätalouden osuus tuskin voi enää kasvaa nykyisessä globalisointuneessa kilpailutilanteessa. Mutta onko palvelusektorilla piileviä työllistämismahdollisuuksia varastossa?

Työllisyyden viimeaikainen kehitys palvelualoilla

Palveluita on pidetty perinteisesti hitaan kasvun, heikon tuottavuuden ja matalan palkkatason aloina. Tämä ei kuitenkaan enää pidä kovin hyvin paikka-

ansa. Työllisyys kasvoi 1990-luvulla nimenomaan nopean tuottavuuskehityksen ja hyvän koulutuksen palvelualoilla. Toisaalta perinteisten palvelualojen kuten jakelun ja henkilökohtaisten palvelujen tuotanto ei kasvanut kovin nopeasti eikä työllisyys niillä tästä syystä juuri kohenut. Tässä tullaankin yhteen työllisyysongelman ytimeen. Palvelualat työllistivät meillä 1990-luvulla etupäässä hyvin koulutettua työvoimaa, ja vähäisemmän koulutuksen omaava vanhempi työntekijäjoukko jäi rakennemuutoksen myötä työttömäksi. Sama koski myös muita vanhoja toimialoja, jotka rakennemuutoksen myötä joutuivat nostamaan tuottavuuttaan (taulukko 2).

Palvelualojen kehitystä on selvitetty viime vuosina mm. OECD:n toimesta.¹ Viimeisen kahdenkymmenen vuo-

den aikana palvelualat ovat kasvaneet merkittävimmäksi työllistäjäksi koko OECD-alueella, sillä tuotannon ja työllisyyden kasvusta kaksi kolmasosaa on tullut palvelusektorilta - Suomessa kui-

tenkin vain puolet, kun teollisuus on meillä ollut edelleen merkittävä työllistäjä. Palvelusektorin dynamiikkaa ja merkitystä ovat lisänneet monet tekijät: palveluiden kysynnän kasvu, sääntelyn purkaminen, lisääntynyt avoimuus ja

kilpailu kansainvälisillä markkinoilla, palveluiden kasvanut kauppa, lisääntyneet innovaatiot sekä investoinnit tieto- ja viestintätekniikkaan. Palvelut ovat entistä enemmän integroituneet keskenään sekä teollisuuden ja maatalouden kanssa.

Palvelusektorin tuottavuuden kasvu nopeutui selvästi viime vuosikymmenen puolivälin jälkeen sekä EU-mais-

*Työllisyys on
kehittynyt parhaiten
hyvää koulutusta
edellyttävillä
palvelualoilla.*

sa että Yhdysvalloissa. Tuottavuuden kasvu keskittyi kuitenkin tieto- ja viestintäteknikan välineitä tuottavaan teollisuuteen ja palveluihin sekä niitä käytäviin toimialoihin. Muilla aloilla tuottavuuden kasvu jopa pysähtyi. Tieto- ja viestintäteknikassa tuottavuuden kasvu oli Yhdysvalloissa nopeampaa kuin Euroopassa. Kuitenkin Suomessa tuottavuuden kasvu oli tieto- ja viestintäteknikan aloilla vuosikymmenen alussa yhtä nopeaa ja sen lopussa nopeampaa kuin Yhdysvalloissa (taulukko 3).

Palvelualat ovat myös sikäli muutostilassa, että tutkimus ja tuotekehittelymenoista entistä suurempi osa käytetään niillä. Tällä hetkellä OECD-maissa tutkimukseen ja tuotekehittelyyn käytetään palvelusektorissa yksi kolmasosa kokonaiskehitysmenoista, kun kaksi kolmasosaa käytetään teollisuudessa. Tutkimus ja tuotekehittely on hyvin intensiivistä tietoliikenteessä ja ohjelmistojen rakentamisessa, mutta se on alhaista sosiaalisissa ja henkilökohtaisissa palveluissa. Palvelualojen kehityksen seuranta vaikeutavat heikot tilastot. Lisäksi palvelualojen innovaatiot eivät ole useinkaan kovin teknisiä vaan merkitsevät pieniä muutoksia prosesseissa ja menettelyissä eivätkä vaadi suuria tutkimuspanostuksia.

Miten palvelualojen työllisyyttä voitaisiin edistää?

Palvelualojen työllisyyden kehittyminen edellyttää ainakin vankasti koulutettua työvoimaa, panostuksia tutkimus- ja tuotekehittelyyn, sääntelyn purkua monilta aloilta ja vero-, sosiaalietuus- ja työttömyysturvajärjestelmän uudistuksia. Toisaalta on havaittu, että yleinen taloudellinen kasvu näyttää lisäävän myös palvelualojen työllisyyttä kaikilla toimialoilla.²

Palvelualojen innovaatiot nojaavat voimakkaasti kykenevään työvoimaan. Voidaan jopa väittää, että niillä riippuvuus korkeatasoisesta inhimillisestä pääomasta on suhteellisesti

suurempi kuin teollisuudessa. Palvelualojen kasvun siirtyminen matalapalkka-aloista vaativiin tietopohjaisiin toimintoihin on herättänyt huolen, että taitovajaukset tulevat esteeksi palvelusektorin innovaatioiden kehitykselle. Tämä on kärjistynyt tieto- ja

viestintäteknikan työvoimapulassa monissa OECD-maissa. Tilanteeseen on osin tuonut helpotusta korkeatasoisen työvoiman liikkuvuuden lisääntyminen maasta toiseen.

On käyty keskustelua siitä, pitäisikö hallitusten tukea tutkimukselle ja tuo-

Taulukko 2. Työlliset toimialoittain Suomessa 1980, 1990 ja 2000 (tuhatta henkeä).

Toimiala	1980		1990		2000	
	määrä	osuus	määrä	osuus	määrä	osuus
Maatalous ja metsätalous	319,6	13,6	221,4	8,9	142,0	6,2
Teollisuus	795,7	33,8	742,8	30,0	641,3	28,1
Kaivannaisteollisuus	9,4		6,5		5,4	
Sähköntuotanto	26,7		26,0		18,2	
Tehdasteollisuus	581,9		503,9		459,1	
Rakennustoiminta	177,7		206,4		158,6	
Yksityiset palvelut	728,0	30,9	857,0	34,6	830,5	36,4
Kuljetus ja tietoliikenne	161,5		177,6		167,8	
Kauppa	292,8		322,9		281,0	
Majoitus- ja ravitsemus	66,2		77,5		72,0	
Rahoitus ja vakuutus	54,6		66,1		40,1	
Kiinteistö- ja liike-elämänp.	77,0		136,8		182,7	
Muut yksit. palvelut	75,9		76,1		86,9	
Julkinen toiminta	446,2	18,9	575,2	23,2	559,7	24,5

Lähde: Kansantalouden tilinpito.

Taulukko 3. Työn tuottavuuden kasvu toimialoittain 1995–2000.

	Suomi	Saksa	EU	USA
Koko talous	3	1,4	1,3	2,4
IT-toiminta*	18,4	12,1	8,7	9,3
IT-teollisuus	28,6	13,1	14,2	20,3
IT-palvelut	7,7	11,4	6,4	3,7
IT-käyttävät toimialat	2,8	1,4	1,2	4,4
IT-käyttävä teollisuus	2,8	3,4	2,6	1,9
IT-käyttävät palvelut	2,8	0,8	0,8	4,8
Ei-IT toimiala	1,1	0,6	0,8	0,3
Ei-IT teollisuus	2,8	0	1,3	1,3
Ei-IT palvelut	0,3	0,1	0,3	0,2
Ei-IT muut toimialat	2,2	2,5	1,6	0,4

* Tieto- ja viestintäteknikka

Lähde: B. van Ark & R. Inklaar & R.H. McGuckin (2002), "Changing Gear": Productivity, ICT and Service Industries: Europe and the United States, Versiön: June 19, 2002.

tekehittelylle siirtää nykyistä enemmän teollisuudesta palveluelinkeinoille. Tähän asti on ajateltu, että palvelusektorit ovat pääasiassa innovaatioiden vastaanottajia ja soveltajia eivätkä niiden alkuunpanijoita. On voitu havaita, että myös ei-tekniset innovaatiot, pääasiassa tietopohjaisilla liike-elämän palvelusektoreilla, ovat entistä dynaamisempia ja keskeisempiä kaikille yrityksille ja valtioille.

Sääntelyn purku on myös keskeistä innovaatioille ja tuottavuuden kasvulle palvelusektorilla. Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana OECD-maissa monet palvelualat, mm. julkiset palvelut ja tiedonvälitys, ovat kokeneet merkittävän vapautumisen sääntelystä. Näillä aloilla on myös tapahtunut huomattavinta kasvua viime vuosina. Sääntelyn purku on merkinnyt suurempaa markkinoiden tuomaa kuria ja kilpailun painetta, mistä on seurannut tehokkuuden kasvua ja suurempia investointeja.

Toisaalta läpinäkyvä sääntely ja vakaa toimintaympäristö ovat tärkeitä investointien kannalta. Nopea teknologinen muutos ja myöhästynyt sääntelyn purku voivat muodostua esteiksi innovaatioille varsinkin, kun on epäselvää mitä säännellään ja miten sääntelypolitiikka toimii. Vapaa markkinoille pääsy on tärkeää innovaatioil-

le, investoinneille ja tuottavuudelle palvelusektorissa. Kilpailun ollessa rajoitettua kannustimia innovaatioille on vähän, mikä voi johtaa optimaalista heikompaan tuottavuuteen, korkeampiin yksikkökustannuksiin ja resurssien väärään kohdentumiseen sekä työllisyyden kannalta heikkoon kehitykseen pitemmällä aikavälillä.

Pienessä avotaloudessa palvelusektorin erityisongelmana on lähimarkkinoiden pienuus, jolloin näiden varassa ei synny riittävän kannattavaa yritystoimintaa. Tästä syystä sääntelyn poistaminen ja markkinoiden avautuminen ulkomaille on ollut tärkeää markkinoiden laajentamiseksi ja kilpailun lisäämiseksi kotimarkkinoilla. Tämä on mahdollistanut uusien viestintä- ja tietotekniikka-alojen kehittymisen ja kansainvälistymisen Suomessa. Uusissa avoimen sektorin palveluissa tuottavuuden kasvu on ollut nopeaa. Yhä kuitenkin valtaosa palveluista voidaan lukea suljettuun sektoriin, joilla tuottavuuden kasvu on ollut edelleen hidasta.

On monia syitä siihen, että Suomen yksityinen suljettu sektori on kansain-

välisessä verrannossa pieni. Ensinnäkin laman seurauksena monet suljetun sektorin alat kuten pankki- ja vakuutus toiminta joutuivat korjaamaan voimakkaasti rakenteitaan ja vähentämään työvoimaansa. Toisaalta julkinen sektori hoitaa meillä hyvin suuren osan

sellaisia palveluita kuin lastentarhat, koulut, vanhustenhoito ja jotkut muut sosiaalityöt, jotka kuuluvat monissa muissa maissa yksityiseen sektoriin. Tällöin yksityinen sektori on jossain määrin syrjäytynyt näiltä aloilta. Lisäksi palvelualan yritykset ovat hyvin työvaltaisia, jolloin esimerkiksi sosiaaliturvamaksut ja arvonlisävero rasittavat

yritysten kannattavuutta, mikä on vähentänyt uusien työpaikkojen syntyä. Toisaalta matalapalkka-aloilla työn tarjontaa on voinut vähentää vero-, sosiaalietuus- ja työttömyysturvajärjestelmä, joka perhetilanteesta riippuen on nostanut kynnispalkkaa työttömyydestä avoimille työmarkkinoille siirtymisen yhteydessä. Näistä syistä työmarkkinat eivät ole löytäneet tasapainoa, mikä on näkynyt työttömyytenä ja heijastunut erityisesti palvelusektoreille.

Suurin osa palvelusektorista koostuu edelleen suljetun sektorin aloista, joilla kannustinongelmat jarruttavat työllisyyden kasvua.

Taulukko 4. Verokiila ja nettokorvaussuhteet Suomessa, EU:ssa ja USA:ssa 1994, 1999, 2000 ja 2001.

Tulot ja perhetyyppi	Suomi				EU			USA		
	1994	1999	2000	2001	1994	2000	2001	1994	2000	2001
Veroaste, keskituloinen ¹	50,5	47,4	47,3	45,9	44,6	43,6	43	31,2	30,8	30,0
Veroaste, matalatuloinen ²	..	42,6	42,4	40,9	..	38,6	37,8	..	29,0	27,7
NRR, matalatuloinen perhe ³	87,0	83,0	72,0	67,0	..	59,0	59,0	..
NRR, matalatuloinen yksin.	83,0	63,0	71,0	68,0	..	59,0	59,0	..

¹ Ns. Verokiila, tulovero ja työnantajan sekä työntekijän sosiaaliturvamaksut % keskituloinen työvoimakulusta.

² Matalatuloinen ansaitsee 67 % keskitulosta.

³ Nettokorvaussuhde (NRR), työttömän ensimmäisenä kuukautena saamat etuudet verojen jälkeen suhteessa palkkatuloon, perheessä 2 lasta.

Lähde: EU:n Komissio.

Ilmo Pyyhtiän mielestä pitäisi harkita julkisen T & K-tuen suuntaamista entistä enemmän palvelualoille, joilla tarvitaan ei-teknisiä innovaatioita.

Edellä mainitut kannustavuusongelmat ovat olleet ja ovat jossain määrin edelleen merkittävä työmarkkinoiden tasapainoa horjuttava tekijä. EU on viime vuosina kiinnittänyt runsaasti huomiota eurooppalaisten työmarkkinoiden rakenneongelmiin talouspoliittisissa suosituksissaan. Työttömyyden alentamiseksi EU on kehottanut parantamaan työmarkkinoiden toimintaa monin eri tavoin, joista keskeisin on ollut työvoimakustannusten pienentäminen työn verotusta ja muita työhön liittyviä kuluja alentamalla. Tämän-suuntaisia toimia onkin toteutettu useissa EU-maissa.

Suomessa on viime vuosina alennettu palkkaveroastetta useaan otteeseen. Suhteellisesti suurimmat tuloveroalennukset tehtiin vuosina 2001 ja 2002. Veronalennukset on jaettu melko ta-

saaisesti eri tuloluokkiin, vaikka lievä painopiste onkin ollut alimmissa tuloryhmissä. Kuitenkin Suomen keskituloisen veroaste (verokiila) jää vielä alle kolme prosenttiyksikköä EU:n keskiarvon yläpuolelle. Kunnallisverotuksen ansiotulovähennyksen ansiosta keskituloisten veroaste on laskenut vuoden 1994 huipusta lähes 5 prosenttiyksikköä viime vuoteen mennessä.⁵ Monissa kunnissa kuitenkin veroäyrin korotukset ovat osittain kumonneet ansiotulovähennyksen nostamisen vaikutukset, joten keskimääräinen veroaste koko kansantaloudessa ei ole alentunut vastaavassa määrin. Myös työttömän työntekijän saamat korvaukset työttömyysajalta suhteessa

työtuloon ovat alentuneet varsinkin perheettömillä työntekijöillä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Suomen palvelusektorin kehitysedellytysten kannalta on koulutuspolitiikan suunnittelussa oleellista ottaa huomioon tämän sektorin menestysalat ja pyrkiä muutenkin takaamaan riittävä koulutus pohja sen tarpeita ajatellen. Palvelusektorin kehitys näyttää olevan kiinni innovatiivisesta ja koulutetusta työvoimasta. Toisaalta on pyrittävä talouspolitiikan keinoin edelleen vähentämään sääntelyä sekä hyödyke- että työmarkkinoilla, koska sääntely kummillakin markkinoilla vähentää palvelusektorin työllisyyden kehittymismahdollisuuksia. Lisäksi erityisesti matala-palkkaisilla palvelualoilla on vero- ja sosiaalipoliittisin keinoin korjattava työn kysynnän ja tarjonnan tasapainoa.

VIITTEET

¹ OECD (2001), *Innovation and Productivity in Services*, Paris: OECD.

² OECD (2001), *emt.*

³ I. Pyyhtiä (2002), *Työllisyyden kehitykseen vaikuttavista tekijöistä*, *Euro & talous* 3/2002.